

פעם נוספת לשם חזרה וזירוז. ויש סיבה נוספת, במיוחד בעניין פרה ארומה, ונשוב ונדון בכך בסעיף 'קובצי הדינים המשובצים בספרנו' (להלן במבוא).

2.2 שמות הנשיאים

ראינו לעיל, שלפי רוב המפרשים (חוץ מאברבנאל) פרשת חנוכת המזבח קודמת למפקד הראשון. נעניין אפוא ברשימת הנשיאים המפורטים לצורך עריכת המפקד (א-ה-טז). מפתחתה ('ואלה שמות האנשים אשר יעמדו אתכם') ומסיומה ('אלה קרואי העדה') מסתבר לכאורה, שנתמנו לנשיאים כאן לפני המפקד. והנה בפרק ז' אנו מוצאים אותם השמות של הנשיאים, ששימשו כנשיאים בעת חנוכת המזבח — כבר בחודש ניסן! יתר על כן, כבר בספר שמות, בעת שהביאו המוני העם את תרומותיהם למלאכת המשכן, כלומר בין מוצאי יום הכיפורים של השנה הראשונה¹⁶ לבין הקמת המשכן בחודש ניסן שלאחריה, צוינו תרומותיהם של הנשיאים: 'והנשאים הביאו את אבני השהם ואת אבני המלאים לאפוד ולחשן' (שם' לה כז). מסתבר, שהיו אלה אותם הנשיאים, גם אם לא פורטו שמותיהם, ולא היו אלה נשיאים אחרים, כי אין לכך כל זכר בתורה¹⁷. מכאן, שכיהנו כנשיאים מזמן; ואם כן, לשם מה היה צורך למנות אותם לנשיאים באחד לחודש השני?

'העמק דבר' דן בבעיה זו וכותב (במ' א ד וכן ז א) שהם נתמנו לנשיאים כבר בעת נדבת המשכן, בהסכמת השבטים, וכאן (= בעת המפקד) הסכים הקב"ה על ידם¹⁸. להלן בסיכום למאמר זה עוד נשתמש בקביעתו של בעל 'העמק דבר'.

2.3 עיגול המספרים

מבדיקת המספרים החלקיים של כל שבט ושבט במפקד הראשון ובמפקד השני יוצא, שיש בהם אלפים, מאות, ולפעמים גם עשרות, כמו אצל שבט גד במפקד הראשון (א כה) ואצל שבט ראובן במפקד השני (כו ז). כיוצא בזה אתה מוצא גם במפקד הלוויים. ונשאלת השאלה, כיצד ייתכן שלא נמצאו יחידים אף באחד הסיכומים החלקיים? לא נדון בשאלה זו עכשיו, ונחזור אליה אחר שנתפש פתרון לבעיה העיקרית, והיא: הזהות המוחלטת שבין הסיכום שנתקבל בספר שמות (לח כו) — שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים — לבין הסיכום הסופי של המפקד הראשון בספרנו א' מו.

2.4 המספרים הזהים

וכבר עסקו קדמונינו בשאלה הזאת של זהות המספרים שנגענו בה לעיל, רש"י¹⁹ פותר את הבעיה בכך, ששתי התוצאות — זאת שבס' שמות (לפני הקמת המשכן) וזאת שבספרנו (לאחריה) — נתקבלו מספירת אנשים שנולדו באותה שנה. לגבי שנות האנשים השנה מתחילה

16 היום שירד בו משה מן ההר עם הלוחות השניים.

17 והיה צפרי, שאם חל שינוי בשמות הנשיאים, שתציין זאת התורה בפירושו, כמו שהיא מציינת לגבי המפקד השני: ובלה לא-היה איש מפקדי משה ואהרן וגו' (במ' כו סד).

18 גם קביעה זו היא נדבך חשוב בפתרון מכלול הבעיות המתעוררות במפקד, ראה על כך להלן.

19 לשם' ל טז.

בחדש תשרי, ואילו את מספר השנים מיציאת מצרים אנו מונים מחודש ניסן (ראה שמ' יב ב). התוצאה הראשונה היתה ספירת מחציות השקל לעבודת המשכן (לפני חודש ניסן), המפקד הראשון שבספרנו הוא מפקד אוכלוסין בחדש אייר בשנה השנית ליציאת מצרים, אבל עדיין זו אותה שנה לגבי גיל האנשים. מכאן השוויון והזהות במספרים. רמב"ן²⁰ תמה, איך ייתכן שבקהל גדול כזה לא מתו במשך כמחצית השנה מאות, ואולי אלפים. יתר על כן, עניין פסח שני ניתן בגלל אנשים שהיו טמאים לנפש אדם²¹, כלומר, בינתיים מתו אנשים, ואיך לא נשתנו בשל כך המספרים? ועוד אומר הרמב"ן: הרי במניין שנות האנשים לא שנת הלידה קובעת, אלא הגיל הממשי מעת לעת. ואין להניח, שמנינם של אלה שהגיעו לגיל עשרים במפקד הראשון שלנו השלים בדיוק את מנינם של אלה שמתו. לפיכך הרמב"ן סבור, שסיבת הזהות במספרים היא בכך, שבס' שמות נמנו גם הלוויים בתוך בני ישראל, ואילו כאן לא נכללו במספר הזה. יש לציין, שזה אינו פותר את הבעיה, שהרי מניין בני ישראל היה מבין עשרים שנה ומעלה, והלוויים נמנו מבין חודש ומעלה, ואם כן קשה להבין, כיצד נתקבל מספר זהה בשני המניינים אחר ניכוי מספר המתים, הוספת מספר המגיעים לגיל עשרים ושוב ניכוי מספר הלוויים? (ועי' שם עוד בדברי הרמב"ן).

לפי הגר"א ב'אדרת אליהו' לפרשת כי תשא²², הפסוק 'כי-תשא את ראש בני-ישראל וגו'' (שמ' ל יב) הוא מצווה לדורות, אבל הפסוק הבא 'זה יתנו כל העבר על-הפקדים' (שם שם יג) הוא ציווי להביא מחצית השקל לעבודת המשכן, ולא למניין (במניינים לדורות אין מצווה לתת מחצית השקל, והרי שאל פקד בבזק ובטלאים, ראה ש"א יא ח; טו ד). מתצית השקל לקרבנות הציבור אינה מצווה מן התורה, אלא הלכה למשה מסיני. נמצא שכסף פקודי העדה, שהסתכם בשש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמישים חצאי שקלים, שעשו מהם אדנים למשכן, נאסף ללא מפקד אוכלוסין; וכן יוצא מדבריו, שהמפקד שלנו היה ללא מחצית השקל, אלא לפי הפתקים שהביא כל אחד ורשם עליהם את הפרטים הנוגעים לו, כפי שהזכרנו לעיל. על ידי כך מצטמצם הקושי בנוגע למספרים הזהים, שהרי בס' שמות לא היה מפקד אוכלוסין, אלא ספירת מחציות השקל. ברור, שעדיין לא נעלם הקושי, והזהות עדיין אינה מוסברת. הסבר מניח את הדעת נמצא באחד משתי הדרכים שלהלן: א) כל המפקד הראשון שבספרנו נעשה בשני שלבים מקבילים. מטבע הדברים מפקד כזה נמשך זמן רב, הנדרש לספירת מחציות השקל (למי שסובר שניתנו בכל מפקד), פענוח הפתקאות, מיון האנשים למשפחותיהם, לבית אבותם, לשבטיהם וכן לסוגים של יוצאי צבא ולמי שאינם נמנים עמהם. תחילה הביאו מחצית השקל כל מי שעתידיהם להתפקד למשפחותם וכו'. במקביל לזה הביא כל אחד את רשימת הייחוסין שלו (כל אחד בפני עצמו, אותם האנשים שנתנו קודם לכן מחצית השקל). השלב הראשון נזכר בס' שמות (לח כו). בספרנו נזכר השלב השני וגם סיום המפקד כלו. פרשתנו היא אפוא סיכומו של המפקד על כל שלביו, ולא התחלתו. כך תוסבר הזהות שבין המספרים, ובכך נוכל להסביר את בעית שמות הנשיאים, שכבר כיהנו בעת שהביאו תרומות למשכן, והם אותם הנשיאים שנתפרטו בראש ספרנו, אלא שכאן קיבלו את הסכמתו של הקב"ה על מינויים (כפי

20 שמ' ל יב.

21 אמנם חלוקות הדעות בחז"ל, למי נטמאו אותם אנשים, ראה סוכה כה ע"א, אבל נראה, שרמב"ן סבור, שלא היו אלה שעסקו בארונו של יוסף, אלא טמאי מת ממש.

22 מובא גם ב'הכתב והקבלה' בראש פ' כי תשא.

שהבאנו לעיל בשם 'העמק דבר'. ונוכל להוסיף, שלא רק הסכמה ניתנה כאן, אלא שכל הפרשה (במ' א) היא למעשה אישורו של כל המפקד על שני שלביו, זה שבס' שמות וזה שבראש ספרנו. בכך תיפתר גם בעית המוקדם והמאוחר שהזכרנו לעיל, שהרי פרק א הוא למעשה סיכום של פעולה שהתחילה בס' שמות²³.

(ב) אבל יש עוד דרך. לפי 'העמק דבר' (במ' א א) לא נמנו אלא יוצאי צבא הראויים להימנות בחיל מלך למלחמת כנען. וזה לשונו: 'היה במניין הראשון 603,550, ונקבע שעל זה הסך השראת השכינה, והיה ידוע דנדרש להיות במדבר זה הסך. ומאז ואילך אפילו נעשו הרבה בני עשרים, מכל מקום לא נכנסו לצבא להימנות כי אם בהיפקד ע"י מיתה, או סיבה אחרת... היו נצרכים למלאות זה הסך מבני עשרים אחרים'. לפי דבריו לא היה בס' במדבר בפרק א מפקד אוכלוסין רגיל, אלא מפקד יוצאי צבא. מכאן הזהות במספרים, וגם תשובה לבעית עיגול המספרים שהזכרנו לעיל; כי עצתו של יתרו לשים על העם שרי אלפים, שרי מאות, שרי חמשים ושרי עשרות (שמ' יח כא) כבר קיבלה תוקף, וכך גייסו את יוצאי הצבא. נצרך לכך את הספרי לדברים א טו: שאם לא היו אלא תשע מאות ותשעים ותשעה נתפס שר האלף. אם היו תשעים ותשעה נתפס שר המאה, וכן שרי חמשים ושרי עשרות, ונבין למה היו המספרים עגולים.

3. המפקד בפרשת פינחס

כאמור לעיל, מטרת המפקד האחרון היתה לקבוע את אלה שינחלו בארץ אחר כיבושה. גם כאן נמנו יוצאי צבא בלבד, ומי שלא היו יוצאי צבא היו בכלל טפלים, שלא קיבלו אלא בזכות קרוביהם. אבל הזכות לנחלה לא נקבעה לפי תוצאות המפקד ההוא בלבד, אלא לפי שני המפקדים גם יחד. בפירושונו לפרק כו, בפתיחה לפיסקה 'חלוקת הארץ בגורל' (כא גב-נו), נביא את הדעות השונות בעניין חלוקת הארץ ליוצאי מצרים, או לפקודי ערבות מואב, או לפי הדעה השלישית — 'לאילו ולאילו נחלקה הארץ' (ראה את הפרטים שם בפירושונו).

ועוד יש לציין לגבי המפקד הזה: שמבחינת מבנה הספר הפתיחה והסיום שלו דומים זה לזה, 'סיים במה שפתח'. וכעין זה אפשר ללמוד גם מדברי רש"י: כשיצאו ממצרים ונמסרו למשה, נמסרו לו במניין, עכשו שקרב למות ולהחזיר צאנו, מחזירין במניין (כו, א). אשר לתפקידו של המפקד, הרי בנוסף על קביעת זכויות המתנחלים, הוא בא לחזור ולארגן את הצבא, ובמיוחד כאשר מלחמת מדין עומדת בשער ממש. הצו 'צרור את המדינים' (כה יז) נאמר לפני הצו 'שאו את ראש כל-עדת בני ישראל' (כו, ב). אמנם רק שנים עשר אלף איש נשלחו למלחמת 'עונשין' זו, אבל גם אלה נבחרו מבין יוצאי הצבא. כמובן, היה צורך להתכונן גם למלחמת הכיבוש (ולמעשה היא התחילה מיד: מלחמת סיחון ועוג קדמה לכיבוש עבר הירדן המערבי). לשם כך נדרש המפקד.

ה. סדרי החנייה ומסעי המחנות במדבר

בפרק הקודם, שעניינו המפקדים במדבר, ראינו שמטרתם, ובמיוחד מטרתו של המפקד

23 ראה מ"ד קאסוטו, פירוש על ס' שמות, עמ' 329.